

Recenzie

JUZA, Peter (ed.): Vlastenec a Európan Vladimír Clementis

Bratislava: ASA, 2012, 108 s.

Recenzovaný monotematický zborník zo spomienkovej konferencie 20. 9. 2012 v Bratislave „Vlastenec a Európan Vladimír Clementis“ je dielom, ktoré je výsledkom spomienkovej konferencie konanej pod záštitou podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky M. Lajčáka. Spomienková konferencia od samého začiatku nemala ambíciu nazvať sa vedeckou, no po odznení príspevkov, ktoré sú súčasťou tohto zborníka, by bolo veľkou chybou ju tak nenazvať. Túto skutočnosť potvrdzuje i fakt, že sa konferencie zúčastnilo viacero významných hostí nielen z diplomatického prostredia, ale i prostredia politického a žurnalistického, ktorých bol V. Clementis dlhé roky súčasťou. Jeho novinárska a politická minulosť predstavujú významné demokratické zdroje a postoje, no v niektorých otázkach sa dodnes vedú polemiky o postavení V. Clementisa v dejinách slovenského národa. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že konferencia mala snahu prispieť k upevneniu slovenského sebavedomia a budovaniu štátnej tradície, ktorá je v dnešnej dobe mimoriadne dôležitá.

Samotný recenzovaný zborník je tvorený niekoľkými obsahovo významovými príspevkami, ktoré ponúkajú rozličné pohľady na tak významnú osobu národných dejín, akou nepochybne bol prvý slovenský minister zahraničných vecí. Mnohé z nich ponúkajú množstvo už známych, niekedy už dávno zabudnutých, ale aj polemických faktov, ktoré v každom prípade pomáhajú vytvoriť objektívny a skutočný obraz o osobe V. Clementisa nielen ako proeurópsky a národne orientovaného politika, ale predovšetkým ako človeka. Spoločným menovateľom všetkých príspevkov je skutočnosť, že sa jednotliví autori snažia podať objektívny pohľad, bez prítomnosti alebo pôsobenia nadčasovej ideológie, ktorá zanechala nezmazateľné stopy v nazeraní verejnosti na minulosť a predovšetkým na osobu V. Clementisa. Mnohí z nás ju totiž dodnes považujú za kontroverznú. Zborník uvádza príhovor P. Juzu, výkonného riaditeľa Inštitútu ASA, ktorý predmetnú konferenciu zorganizoval a je zostavovateľom zborníka. Nasledujú: Úvodné slovo predsedu Správnej rady Inštitútu ASA a súčasne poslanca Národnej rady Slovenskej republiky V. Fajča a primátora mesta Tisovec P. Mináča. Samozrejme, je potrebné spomenúť Pozdravné posolstvo veľvyslanca

a riaditeľa odboru analýz a plánovania Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky P. Lizáka. Je dôležité zdôrazniť, že všetci vyjadrili ďakovné slovo za prípravu spomienkového podujatia a snažili sa poukázať na súvis a potrebu diskusie o význame osoby V. Clementisa v našich dejinách a jeho odkaze pre súčasnú generáciu mladých ľudí.

Príspevok E. Londákovej z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, s tematickým názvom „*Vladimír Clementis – súputník jednej generácie slovenskej ľavicovej inteligencie*“, sa paradoxne nevenuje rozličným aspektom osobného a profesijného života V. Clementisa, ale autorka sa vydala cestou obsahového poňatia historickej doby, v ktorej sa formovalo politické myslenie nielen V. Clementisa, ale i jeho spolupracovníkov a priateľov, združujúcich sa okolo ľavicového časopisu DAV. V tejto súvislosti vyzdvihuje pokrokovosť jeho myšlienok: „*Ísť vpred znamená ísť so svetom do sveta*“ (s. 17). V príspevku je vysvetlená podstata pôvodu neskoršieho obvinenia Davistov a iných ľavicových intelektuálov z buržoázneho nacionalizmu. Autorka ďalej vyzdvihuje proeurópsky postoj V. Clementisa, ktorý označil vzájomnú komunikáciu Východu a Západu za veľkolepý proces, najväčšiu udalosť svetových dejín predmetného historického obdobia. Súčasťou príspevku je aj informácia o postupnej modifikácii pôvodného politického myslenia ľavicových intelektuálov, a to najmä v kontexte narastajúceho vplyvu Komunistickej strany.

Iný pohľad predstavuje príspevok J. Špačka, ktorý nesie názov „*Vladimír Clementis na gymnáziu v Skalici*“. Už z názvu je zrejmé, že predmetom autorovej pozornosti sú predovšetkým gymnaziálne roky, ktoré výrazným spôsobom formovali svetonázor V. Clementisa. Je potrebné zdôrazniť, že študijné prostredie nebolo pre mladého Slováka zo spoločenského hľadiska ideálne. Do značnej miery bolo ovplyvnené vzťahom niektorých študentov k samotnému procesu vzdelávania, ale predovšetkým k vyučovaciemu jazyku, ktorým bola maďarčina. Autor v texte zdôrazňuje vplyv priateľov na rané filozofické a politické myslenie V. Clementisa, obzvlášť však vplyv sociálno-demokraticky orientovaného spolužiaka a predovšetkým dobrého priateľa J. Doležala, ktorý, ako sa zdá, už v tom čase dôkladne poznal Marxove spisy. Clementisov čas strávený na gymnáziu v Skalici je korunovaný aj jeho aktívnou činnosťou v miestnych umeleckých a divadelných kruhoch.

„*Prečo zahynul Vladimír Clementis?*“, v interpretácii prednostu Obecného úradu v Šenkviaciach A. Soldána, je veľmi zaujímavým príspevkom najmä z dôvodu autorovej snahy podať ucelený obraz o skutočnostiach, ktoré sa spájajú so životom V. Clementisa, a to v kontexte úlohy, ktoré či už vedome alebo nevedome plnil na pozadí vojen tajných spravodajských služieb jednotlivých európskych štátov. Autor poukazuje na dôležitý moment v živote V. Clementisa, na priateľstvo s J. L. Hochom, ktorého svet pozná pod menom

R. Maxwell. Ten ho upozornil na možnosť budúceho protištátneho povstania realizovaného britskou tajnou službou. Vodcom sa podľa všetkých dostupných informácií mal stať bývalý minister zahraničných vecí fašistického Slovenského štátu, F. Ďurčanský, ktorý bol súčasne katolíkom a aktívnym odporcom komunistickej ideológie. Mimoriadne zaujímavým tvrdením autora je skutočnosť, že V. Clementis sa nepriamo, avšak o to významnejším spôsobom podieľal na vytvorení štátu Izrael. Za pravdu mu dávajú aj niektorí izraelskí historici. Záverom príspevku autor vysvetľuje príčiny, ktoré v konečnom dôsledku viedli k potupnej smrti V. Clementisa.

P. Kopecký z Filozofickej fakulty UKF v Nitre sa vo svojom príspevku „*Vladimír Clementis verzus povojnové zmluvy s Rumunskom*“ vydal cestou čiastočnej komparácie politickej atmosféry dvoch krajín, Rumunska a Československa. Autor vychádzal predovšetkým zo vzájomnej spolupráce, ktorú vyvíjali obe krajiny v medzivojnovom období. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že išlo predovšetkým o zahranično-obchodnú spoluprácu, repatriáciu osôb českej a slovenskej národnosti z Rumunska do ČSR a naopak. Rozdiel medzi oboma krajinami v kontexte inklinácie k Sovietskemu zväzu a ideológii, ktorá bola nepochybne jeho neoddeliteľnou súčasťou, je v tom, že obyvateľstvo Rumunska na rozdiel od ČSR muselo vstúpiť do komunistického jarma. Podobnosť oboch krajín v tomto období je viditeľná najmä v skutočnosti, ako sa oba politické systémy „vyrovnali“ so špičkovými ľavicovými straníckymi intelektuálmi. Je potrebné však dodať, že obe krajiny to urobili po svojom, resp. charakter motivácie ich lídrov bol odlišný.

Novinár M. Krno v príspevku „*Kritický novinár Vlado Clementis*“ opisuje literárnu, ale predovšetkým žurnalistickú tvorbu a prácu významného ľavicového intelektuála. Hneď v úvode sa podujal vyvrátiť tvrdenia, ktoré v minulosti komunisti využívali na zdiskreditovanie osoby V. Clementisa. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v žiadnom prípade nebol kaviarský komunista, ale intelektuál, ktorého politické myslenie formovali udalosti, stojace za vznikom periodika DAV a intelektuálov zoskupujúcich sa okolo neho. Autor prehľadným spôsobom popisuje bohatú históriu spomínaného ľavicového časopisu, pričom nezabúda na niektoré Clementisove práce, publikované nielen v časopise Dav, ale aj v iných, zahraničných periodikách.

J. Lysý z Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sa vo svojom príspevku s pomerne netradičným názvom „*O poetickej demokracii*“ venuje úvahám, ktoré čitateľa nútia zamyslieť sa nad významom a zmysluplnosťou súčasného vnímania demokracie a to nielen v kontexte odkazu V. Clementisa pre súčasnú generáciu mladých ľudí. Veľmi zaujímavý je postoj autora najmä k modernej dobe, k súčasnosti. Vo všeobecnosti ju vníma dvoma spôsobmi a to konkrétne ako triumf a zlyhanie ľudstva zároveň. Na záver vyjadruje vieru, že napriek súčasnému trendu tzv. konzumnej

politológie, ktorá sa nedokáže efektívne vyrovnáť s nadpriemerom, blízka budúcnosť si nevyhnutne vyžiada zbavenie politológie a iných spoločenských vied konzumnej záťaže. Spoločnosť tak bude schopná efektívne čeliť súčasným, novým výzvam, týkajúcim sa ďalšieho prehĺbovania európskej integrácie.

F. Škvrnda z Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave sa vo svojom príspevku „*Odkaz Vladimíra Clementisa vo víziách Slovenskej zahraničnej politiky*“ venuje praktickému pôsobeniu a publikačnej činnosti, ktorá výrazným spôsobom súvisí s aktivitami V. Clementisa na medzinárodnom poli. Autor poukazuje na existenciu troch oblastí, v rámci ktorých sa široká, ale i odborná verejnosť venuje skúmaniu profesijného a súkromného života tohto významného ľavicového intelektuála. Súčasne upozorňuje na prítomnosť spoločenského deficitu v kontexte existencie rozporuplnosti názorov na osobu V. Clementisa. Ďalej zdôrazňuje, že pri hodnotení Clementisovej osoby nemožno zabúdať na fakt, že jeho príklon k ideám sociálnej spravodlivosti a slovenského vlastenectva ho odlišovala nielen od predstaviteľov vtedajšieho tvrdého jadra Komunistickej strany, ale aj iných veľikánov slovenskej diplomacie. Na záver sa autor snaží načrtnúť ideálnu hodnotovú orientáciu súčasnej doby a rovnako slovenskej zahraničnej politiky.

Koncu životnej púte V. Clementisa sa venuje M. Štefanský z Vojenského historického ústavu. V príspevku s názvom „*Tragický koniec Vladimíra Clementisa*“ upriamuje pozornosť na skutočnosti, ktoré priamo či nepriamo stáli za jeho hanebným odsúdením. Za hlavnú príčinu autor považuje samotný charakter a spôsob nastolovania režimov sovietskeho typu. V kontexte samotných príčin absurdného odsúdenia vyzdvihuje niekoľko kľúčových momentov v živote V. Clementisa, ktoré režim v päťdesiatych rokoch v Československu účelovo využíval v procese dokazovania viny bývalému ministrovi zahraničných vecí povojnového štátu. Za mnohé z nich možno spomenúť: kritický postoj V. Clementisa k nemecko-sovietskemu paktu z roku 1939, konštruktívna kritika zahraničnej politiky Sovietskeho zväzu, spolupráca s exilovou vládou v Londýne, politika vysídľovania Maďarov z územia Československa a mnohé iné. Nezanedbateľnú úlohu v procese dokazovania viny zohral strach popredných predstaviteľov komunistického režimu v Československu z vodcu Sovietskeho zväzu Stalina.

Spisovateľ Ľ. Jurík v príspevku „*Vladimír Clementis patrí do slovenského Pantheonu*“ spomína na priame rozhlasové vysielanie procesu s buržoáznymi nacionalistami. Zároveň dodáva, že V. Clementis napriek obvineniam, ktoré proti nemu vzniesla vtedajšia politická elita, bol nielen vynikajúcim politikom, štátnikom, ľavicovým intelektuálom, publicistom, organizátorom, ale aj symbolom a svetielkom smutnej doby, v ktorej bezprostredne žil a bol jej

aktívnou súčasťou. Viera, že svet je možné budovať na sociálne spravodlivých základoch, predstavuje výzvu a odhodlanie pre nasledujúce generácie mladých ľudí.

Veľmi zaujímavou je záverečná časť zborníka, ktorá je venovaná osobným spomienkam ľudí, ktorí boli počas svojho života v bezprostrednom kontakte s V. Clementisom. Ide o spomienky J. Liškovej, ktorá pracovala na Ministerstve zahraničných vecí ČSR v Prahe na prelome 40. a 50. rokov, ďalej literárneho historika a rodáka z Tisovca C. Krausa, posledného žijúceho Clementisovho osobného tajomníka M. Andráša a napokon jeho ďalšieho osobného tajomníka a následne diplomata v Moskve, spisovateľa M. Krna.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že uvedený zborník so všetkými príspevkami predstavuje hodnotnú informáciu pre súčasnú laickú, ale i odbornú verejnosť. Význam tohto diela je znásobený tým, že sa pokúša podať subjektívne, no pravdivé informácie o dobe, ktorá je nepochybne pevnou súčasťou nášho mladého štátu. Osoba V. Clementisa, resp. hodnoty jeho života a správania nám ukazujú, akým smerom je potrebné orientovať nielen zahraničnú politiku štátu, ale i spoločnosť samotnú. Myšlienky významného ľavicového intelektuála, novinára, publicistu, ministra zahraničných vecí, ale predovšetkým človeka, sú neustále živé i v súčasnej spoločnosti. Najmä však jeho viera, že svet sa dá budovať na sociálne spravodlivých základoch, predstavujú výzvu do blízkej budúcnosti pre národy a štáty nielen Európy, ale i celého sveta.

Ján Machyniak
FSV UCM, Trnava